

WEG MET DE PATH-PROJECTIE IN NEDERLANDSE PP'S

Kees de Schepper

Radboud Universiteit Nijmegen

1. Inleiding¹

In 1993 schreef Koopman een artikel over de syntactische structuur van adpositionele woordgroepen (woordgroepen met voor- of achterzetsels) in het Nederlands (Koopman 1993) en in 2000 is dit manuscript in een gewijzigde vorm gepubliceerd (Koopman 2000). In dat artikel betoogt ze dat een prepositionele constructie als *in het bos* een simpelere syntactische structuur heeft dan een postpositionele constructie als *het bos door* of een circumpositionele constructie als *door het bos heen*. De prepositionele constructie is gewoon een simpele PP (1a). De andere twee constructies hebben een extra functionele projectie, de *path-projectie* (PathP). In de postpositionele constructie verplaatst de adpositie zich naar het hoofd van deze projectie en het nominale complement verplaatst zich naar de specificatiepositie (1b). In de circumpositionele constructie verplaatst de PP zich als geheel naar de specificatiepositie van de PathP (1c)

- (1) a. Jan was [PP in het bos] (prepositioneel)
b. Jan liep [PathP [het bos] [Path' door [PP ~~door het bos~~]]] (postpositioneel)
c. Jan liep [PathP [door het bos] [Path' heen [PP ~~door het bos~~]]] (circumpositioneel)

Merk op dat ik in navolging van Helmantel (2002) een verandering heb aangebracht in Koopmans originele analyse: er zit bij Koopman nog een PlaceP tussen de PathP en de PP, maar deze projectie is niet nodig voor het betoog in dit artikel. Wel zal ik me in dit paper voor het gemak in navolging van Koopman aan het Linear Correspondence Axiom van Kayne (1994) houden dat zegt dat alle projecties hoofd-initieel zijn. Dit axioma is voor mijn eigen verhaal echter niet noodzakelijk.

PathP functioneert voor Koopman (2000) niet alleen maar als een syntactisch label, maar heeft ook een semantische inhoud. Gebruikmakend van de semantische analyse van ruimtelijke relaties van Jackendoff (1990) stelt ze dat een simpele PP ruimtelijk alleen een *punt* aan kan duiden (bijv. 'in het bos') en dat een PP met een PathP ruimtelijk alleen een *lijn* aan kan duiden (bijv. 'naar het bos', 'uit het bos' of 'door het bos'). In dit artikel zal ik laten zien dat er geen bewijs voor deze stelling is.

2. De voorspellingen

Laten we eerst preciezer kijken naar de voorspellingen die Koopman (2000) doet. Jackendoff (1990) betoogt dat een ruimtelijke expressie semantisch gezien maximaal uit twee functies bestaat. Hij illustreert dit met het Engelse *into the room* 'de kamer in', wat uit twee functies

¹ Ik wil de Nijmeegse Optimal Communication-groep bedanken voor haar commentaar, in het bijzonder Helen de Hoop en Sander Lestrade. Ook wil ik NWO bedanken voor zijn subsidie aan het klein programma *Local Pronouns*.

bestaat: de functie *in'* die een ding als input heeft en een punt in de ruimte als output heeft, en de functie *to'* die een punt in de ruimte als input heeft en een lijn als output, zie (2).

- (2) *to'* (*in'* (*room*^))
 lijn punt ding

Een ruimtelijke constructie kan semantisch of een punt en een ding omvatten (=puntlocatie), of een lijn en een punt en een ding (=lijnlocatie). Hieronder volgen twee Nederlandse voorbeelden om dit te illustreren. De woordgroep *in de kamer* duidt een puntlocatie aan en betekent dus zoveel als 'op een bepaald punt binnen de kamer'. De woordgroep *de kamer in* duidt een lijnlocatie aan en betekent dus zoveel als 'op de lijn naar een bepaald punt binnen de kamer'.

Op basis van deze semantische analyse heeft Koopman (2000) een taaluniversale opgesteld die zegt dat de adpositionele syntaxis van elke taal één op één met deze semantische analyse correspondeert, zie (3).

- (3) *Universale over adpositionele constructies*
 Elke taal heeft een syntactische projectie voor puntlocaties (de PP) en een hogere syntactische projectie voor lijnlocaties (de PathP)

Ter onderbouwing hiervan voert ze data uit het Nederlands aan. De voorspellingen zijn als volgt: indien de adpositionele constructie *geen* PathP bevat dan kan het alleen om een puntlocatie gaan, en indien de adpositionele constructie *wel* een PathP bevat dan kan het alleen om een lijnlocatie gaan. In de komende paragrafen zal ik deze voorspellingen testen voor het Nederlands. Eerst zal ik in paragraaf 3 naar een constructie kijken die de semantische analyse in (2) erg dicht lijkt te volgen. Vervolgens zal ik in paragraaf 4 de prepositionele, pospositionele en circumpositionele constructies van Koopman (2000) nader beschouwen. Daarnaast is er in paragraaf 5 speciale aandacht voor constructies met R-woorden (bijv. *ernaast*, *hierachter* en *daarnaartoe*). In paragraaf 6 zal ik de positie van het Nederlands ten slotte in een crosslinguïstisch perspectief plaatsen.

3. De dubbele-prepositie-constructie

De Nederlandse adpositionele constructie die de semantische structuur in (2) het best benadert, wordt geïllustreerd in (4a-b); ik zal dit de *dubbele-prepositie-constructie* noemen.

- (4) a. van achter de braamstruik
 b. tot over mijn oren

Beide voorbeelden bevatten twee adposities en de analyse zou daarom kunnen zijn dat de ene het hoofd van een PathP is, en de andere het hoofd van de PP, zie (5).

- (5) [_{PathP} van [_{PP} achter de braamstruik]]

Er zijn echter andere voorbeelden met twee adposities die geen lijnlocatie aanduiden (van Riemsdijk 1978), zie (6).

- (6) a. voor bij de koffie
b. van na de oorlog

Er zit voor deze twee voorbeelden weinig anders op dan gebruik te maken van twee PP's als in (7).

- (7) [PP voor [PP bij de koffie]]

Aangezien de analyse in (7) toch nodig is voor de constructies in (6), kunnen we deze ook toepassen op de voorbeelden met lijnlocatie in (4a-b). Hierdoor is het gebruik van PathP voor (4a-b) niet meer nodig. Om te kijken of PathP toch van nut is in het Nederlands zullen we andere constructies moeten onderzoeken: Koopmans (2000) prepositionele, postpositionele en circumpositionele constructies uit (1a-c).

4. De pre-, post- en circumpositionele constructies

4.1. De prepositionele constructie

Van de drie genoemde constructies heeft volgens Koopman (2000) de prepositionele constructie de simpelste structuur, zie (8).

- (8) [PP in de kamer]

Haar voorspelling is dat zulke simpele PP's alleen een puntlocatie mogen aanduiden. Voor (8) gaat dit zeker op, maar geldt dit voor alle prepositionele constructies?

De zinnen in (9a-c) lijken tegenvoorbeelden: het lijkt of we te maken hebben met simpele PP's, maar die zouden geen lijnlocatie mogen aanduiden.

- (9) a. Ik fietste door de tunnel.
b. Ik reed naar de stad.
c. Ik wandelde langs de rivier.

Koopman kan deze voorbeelden alleen verklaren door aan te nemen dat de adpositie in zulke gevallen het hoofd van een PathP is, bijvoorbeeld door verplaatsing vanuit de PP, zie (10).

- (10) [PathP door [PP ~~de~~ de tunnel]]

Is er bewijs voor een dergelijke verplaatsing? In paragraaf 5 zal ik op deze vraag verder ingaan.

4.2. De postpositionele constructie

Een constructie die volgens Koopman (2000) verplicht een lijnlocatie aanduidt is de postpositionele constructie. Volgens haar heeft deze constructie een PathP en is dus verplicht een lijnlocatie, zie (11). Het verschil tussen *over de brug*, cf. (10), en *de brug over* is dat in het laatste geval *de brug* is verplaatst naar de specificer-positie van de PathP.

- (11) [PathP [de brug] [Path' over [PP ~~over de brug~~]]]

Maar ook bij (11) is de vraag wat het bewijs is voor de verplaatsing van de adpositie. Hier zal ik eveneens in paragraaf 5 op terugkomen.

4.3. De circumpositionele constructie

Ook de circumpositionele constructie, waarbij zowel links als rechts van de DP een adpositie staat, heeft volgens Koopman (2000) een PathP. Ze analyseert deze constructie als in (12): de rechteradpositie is het hoofd van de PathP en de PP verplaatst zich naar de specificatiepositie van de PathP.

(12) [_{PathP} [onder de brug] [_{Path'} door [_{PP} ~~onder de brug~~]]]

Als deze constructie verplicht een PathP heeft, dan is de voorspelling dat er altijd een lijnlocatie in het spel is. Zijn er hiervan tegenvoorbeelden te vinden?

Ten eerste zijn er voorbeelden van een circumpositionele constructie met een puntbetekenis, zie (13a-b).

- (13) a. Hij zat tegen me aan.
b. Ze lag tussen ons in.

Daarnaast zijn er voorbeelden van een circumpositionele constructie met een niet-ruimtelijke betekenis, zie (14a-b). Ook deze voorbeelden passen slecht in een syntactische structuur met een PathP.

- (14) a. Zumba je met ons mee?
b. Op mij na was iedereen tevreden.

Tot slot zijn er nog voorbeelden als *om/over/door de berg heen*. Deze voorbeelden zijn als geheel lijnlocaties, maar dat zijn ze ook zonder het element *heen*. Het ligt daarom niet voor de hand om te zeggen, zoals in (15), dat de PP een puntlocatie aanduidt en *heen* een lijnlocatie. Als de PP hier een puntlocatie zou aanduiden dan zou het iets betekenen als 'een punt rondom de berg', waarmee de betekenis van de PathP iets als 'via een punt rondom de berg' zou worden. Dit is niet wat *om de berg heen* betekent.

(15) [_{PathP} [om de berg] [_{Path'} heen [_{PP} ~~om de berg~~]]]

Een alternatief zou zijn om te zeggen dat *heen* (of het hoofd van de PathP in het algemeen) geen lijnlocatie markeert maar beweging, en dat een PP *wel* een lijnlocatie aan mag duiden. Het probleem daarbij is dat er voorbeelden zijn van circumpositionele constructies met *heen* zonder beweging, zie (16).

- (16) Er ligt een gracht om het kasteel heen.

In paragraaf 5 komen we terug op de invloed van beweging.

5. R-woorden

In het Nederlands zijn er adpositionele constructies met een zogenaamd *R-woord* (Van Riemsdijk 1978). Van de zin *Ik zit op de stoel* kan bijvoorbeeld een zin met een R-woord gemaakt worden: *Ik zit erop*. R-woorden heten zo, omdat elk R-woord de letter *r* bevat (*er, hier, daar, waar, ergens, nergens, overal*). Helmantel (2002) gebruikt R-woorden op twee manieren als bewijs voor het bestaan van een PathP in het Nederlands. In deze paragraaf zal ik beide manieren kritisch evalueren.

5.1. Bij pre- en circumpositionele constructies

Het belang van de R-woorden bij pre- en circumpositionele constructies komt tot uiting in de volgende drie zinnen (17a-c). Bij een werkwoord zonder beweging zoals *verlangen* mag aan *ernaar* geen *toe* toegevoegd worden (17a), terwijl dat bij een werkwoord met beweging zoals *gaan* juist verplicht is (17b). Is er geen R-woord bij zo'n werkwoord met beweging, dan is *toe* optioneel (17c).

- (17) a. Ik verlang ernaar (*toe)
b. Ik ging ernaar *(toe)
c. Ik ging naar de winkel (toe)

Voor Helmantel (2002) vormen deze zinnen het bewijs dat adposities verplaatsen naar een hogere projectie als er sprake is van beweging. Als we aan *naar de winkel* de analyse in (18a) geven, dan krijgt *ernaar* de analyse in (18b): het complement verplaatst naar analogie van het complement in de postpositionele analyse in (11) naar de specificer-constructie van PathP. Als er geen beweging is, zoals bij *verlangen* in (17b), dan is er ook geen PathP nodig, zie (18c).

- (18) a. [_{PathP} [_{Path'} naar [_{PP} naar de winkel]]]
b. [_{PathP} er [_{Path'} naar [_{PP} er naar]]] (ongrammaticaal)
c. [_{PP} er naar]
d. [_{PathP} [er naar] [_{Path'} toe [_{PP} er naar]]]

Dat (18c) grammaticaal is en (18b) ongrammaticaal, kunnen we voorspellen met de restrictie in (19).

- (19) Een R-woord mag zich niet in de specificer-positie van PathP bevinden

De verklaring van Helmantel voor (19) is dat een R-woord niet als een pad geïnterpreteerd mag worden. De enige manier om de beoogde constructie in (18b) te redden is toevoeging van een extra adpositie als *toe*, zie (18d). Helmantels analyse voorspelt hiermee inderdaad de data in (17a-c).

De restrictie in (19) kan echter niet waar zijn. In (20a-c) zijn drie voorbeelden van constructies met R-woorden die een lijnlocatie aanduiden: *waarlangs, waarover, waardoor*. De adpositie zou dan telkens het hoofd van PathP moeten zijn, maar dat zou betekenen dat het R-woord (*waar*) zich naar de specificer-positie van PathP moet verplaatsen. Dit is een schending van de restrictie in (19).

- (20) a. De Rur See is een stuwmeer waar langs gewandeld kan worden.
 b. Dat is een wandelweg waar ook over geskied wordt.
 c. Het gebied waar we nu door fietsen is glooiender dan dat van gisteren.

Mijn alternatieve analyse van de data in (17a-c) maakt gebruik van *incorporatie* in het *verbale complex*. Het verbale complex is het gedeelte van de zin waar de werkwoorden staan (de persoonsvorm van de hoofdzin niet meegerekend). Het element *schoon* bij een predicat als *schoonmaken* behoort ook tot het verbale complex (Neeleman 1994, Koopman 2000) en kan er niet uit verplaatst worden, zie (21).

- (21) Dat is het huis dat ik <*schoon> gisteren [<schoon> heb <schoon> gemaakt]

Een adpositie in een constructie met een R-woord heeft de optie om als partikel te incorporeren in het verbale complex, zoals *mee* in (22a) laat zien: de tweede *mee* staat tussen *schoon* en de werkwoorden in, en moet dus deel uitmaken van het verbale complex. Voor een partikelreeks als *naartoe* is incorporeren zelfs verplicht, zie (22b).

- (22) a. Dat is het middel waar <mee> ik gisteren [schoon <mee> heb gemaakt]
 b. Dat is het huis waar <*naartoe> ik gisteren [<naartoe> ben gegaan]

Dat *naar* niet zonder *toe* kan voorkomen in (22b) kunnen we nu verklaren door te stellen dat er een extra restrictie op de incorporatie van bewegingspartikels zit, zie (23). Deze restrictie is niet van toepassing op *naar de winkel gaan* (geen partikel) of op *ernaar verlangen* (geen beweging).

- (23) Een partikel dat beweging uitdrukt moet gemarkeerd zijn als bewegingspartikel

De bijbehorende hypothese is dat *naar* en *van* niet uit zichzelf gemarkeerd zijn als bewegingspartikel (en daarom *toe* en *af* nodig hebben), en partikels als *in*, *over*, *toe* en *af* wel. Onafhankelijke evidentie hiervoor is dat *naar* en *van* ook niet als bewegingspartikel in een samengesteld werkwoord voorkomen, maar de andere vier wel (24a-d).

- (24) a. Ik heb hem de bal toegeworpen/*naargeworpen.
 b. De mast was afgebroken/*vangebrosen.
 c. Hij had moeite met inademen.
 d. De wilde ganzen kwamen overvliegen.

Kortom, ook voor pre- en circumpositionele constructies met R-woorden is PathP niet nodig, aangezien er een alternatieve analyse met bewegingspartikels voorhanden is.

5.2. Bij postpositionele constructies

Van postpositionele constructies is het bekend dat ze geen R-woord tolereren. In (25a) en (25b) is de postpositionele constructie *die kant op* als betrekkelijke bijzin te vinden. Deze twee voorbeelden laten zien dat je bij een postpositionele constructie geen gebruik mag maken van een R-woord als *waar* (25a), maar wel van een voornaamwoord als *die* (25b).

- (25) a. *Is dit de kant waar jij toen op bent gelopen?
 b. Is dit de kant die jij toen op bent gelopen?

Volgens Helmantel (2002) heeft de adpositionele constructie in (25a) de structuur in (26). Ze verklaart de ongrammaticaliteit van (26) wederom met de restrictie in (19): een R-woord kan geen pad uitdrukken.

(26) [PathP [waar] [Path' op [PP ~~waar~~ op]]] (ongrammaticaal)

We hebben echter hierboven al gezien dat de restrictie in (19), die in het leven is geroepen voor zinnen als (27a), de verkeerde voorspellingen doet. Bovendien is het onwenselijk om de ongrammaticaliteit van (25a) op dezelfde manier te verklaren als die van (27a). Het zijn twee zeer verschillende constructies en een uniforme verklaring zou ook moeten verklaren waarom het ongrammaticale *waar* in (27a) niet naar analogie van (25b) vervangen kan worden door *die* zoals in (27b). Zin (27b) schendt de restrictie in (19) niet, omdat er geen sprake is van een R-woord.

- (27) a. *Is dit de stad waar jij toen naar bent gelopen?
 b. *Is dit de stad die jij toen naar bent gelopen?

Mijn alternatieve verklaring voor de ongrammaticaliteit van (25a) en (27b) is gebaseerd op het werk van Lestrade et al. (2010). Zij claimen dat een R-woord gebruikt wordt om te markeren dat het complement normaal gesproken rechts van het hoofd staat, en dus is verplaatst (28a-b). In situ zou het complement in (28b) als *het* gerealiseerd worden, maar vanwege de verplaatsing moet hier gekozen worden voor de R-variant *er*.

- (28) a. Hij zat [PP [P' op het krukje]]
 b. Hij zat [PP er (=het+R) [P' op ~~het~~]]

Dit verklaart waarom in (27b) het voornaamwoord geen *die* mag zijn.

Bij een postpositionele constructie staat het complement altijd al links van het hoofd en is er dus geen bijzondere markering nodig. Dit verklaart de ongrammaticaliteit van (25a).

- (29) a. Ze fietste [PP de Alpe d'Huez [P' op]]
 b. Ze fietste [PP hem [P' op]]

Deze alternatieve analyse heeft als gevolg dat er ook voor postpositionele constructies met R-woorden geen PathP nodig is.

6. Een crosslinguïstisch perspectief

We hebben in de vorige paragrafen gezien dat er in het Nederlands geen bewijs te vinden is voor een PathP. Maar afwezigheid van bewijs is niet direct bewijs van afwezigheid. Het kan zijn dat de PathP anders functioneert dan in Koopmans (2000) analyse; het hoofd van de PathP zou in het Nederlands bijvoorbeeld altijd fonologisch leeg kunnen zijn. Voor een dergelijke PathP kan inderdaad geen bewijs gevonden worden. De consequentie is dat PathP voor een syntactische beschrijving van het Nederlands niet van belang is. Een andere optie is zeggen dat het Nederlands überhaupt geen PathP heeft. Op basis van de data in dit

artikel is niet te zeggen welke optie het beste is. Voor de Nederlandse taalkunde maakt het echter geen verschil of de PathP niet van invloed is of helemaal niet bestaat.

Toch kan het verhelderend zijn om de Nederlandse data in een typologisch perspectief te plaatsen. Is het Nederlands op het gebied van PP's uitzonderlijk ten opzichte van de andere talen van de wereld? Lestrade (2010: H3) betoogt dat er verscheidene talen zijn die puntlocaties op dezelfde manier markeren als lijnlocaties. Zo wordt in het Hongaars bijvoorbeeld de adpositiestam altijd gevolgd door een affix, of dit affix nu een puntlocatie of een lijnlocatie markeert. Een voorbeeld is de adpositiestam *al-* 'onder', die uitgebreid kan worden tot *alatt* 'onder' (puntlocatie), *alá* 'tot onder' (lijnbetekenis) of *alól* 'van onder' (lijnbetekenis). De markering van punt- en lijnlocaties lijken hier tot hetzelfde paradigma te horen, en dus is er ook in dit soort talen geen reden om een syntactische path-projectie aan te nemen, waarin zich alleen markering van lijnlocaties mag bevinden. Het Nederlands is kortom niet de enige taal zonder bewijs voor het bestaan van de PathP.

7. Conclusie

Er is in het Nederlands geen bewijs voor het bestaan van een PathP, een functionele syntactische projectie in de PP die *lijnlocaties* (bijv. *naar de stad, uit de stad, via de stad*) uitdrukt. De voorspelling die met het bestaan van de PathP gemoeid is, is dat een PP zonder PathP per se *geen* lijnlocatie aanduidt, en dat een PP met PathP per se *wel* een lijnlocatie aanduidt. Er zijn echter voorbeelden van PP's die geen PathP lijken te hebben maar wel een lijnlocatie aanduiden (*door de tunnel*), en voorbeelden van PP's die wel een PathP lijken te hebben maar geen lijnlocatie aanduiden (*tegen me aan*). Ook voor het verklaren van het gedrag van adpositionele constructies met R-woorden (bijv. *Ga naar de winkel* versus **Ga ernaar*) is het bestaan van een PathP overbodig, aangezien er betere alternatieve verklaringen voorhanden zijn. Weg met de PathP uit syntactische analyses van het Nederlands dus.

Bibliografie

Helmantel, Marjon

2002 'Interactions in the Dutch adpositional domain.' Dissertatie, LOT dissertation series.

Jackendoff, Ray

1990 *Semantic structures*. Cambridge: MIT Press.

Koopman, Hilda J.

1993 'The structure of Dutch PPs.' Ongepubliceerd paper, UCLA.

2000 'Prepositions, Postpositions, Circumpositions, and Particles.' In: Hilda J. Koopman *The Syntax of Specifiers and Heads. Collected Essays of Hilda J. Koopman*. London: Routledge, 198–255.

Lestrade, Sander

2010 *The space of case*. Dissertatie, Radboud Universiteit Nijmegen.

Lestrade, Sander, Kees de Schepper, Steven Westelaken & Helen de Hoop

2010 'Preposition stranding everywhere.' *ReVEL* Special edition nr. 4 [www.revel.inf.br/eng].

Neeleman, Ad

1994 *Complex predicates*. Dissertatie, Universiteit Utrecht.

Riemsdijk, Henk C. van

1978 *A Case Study in Syntactic Markedness: The Binding Nature of Prepositional Phrases*. Dordrecht: Foris Publications.